

MÜSLÜMAN-HAÇLI MÜCADELELERİNDE HAŞİŞİLER

Aydın USTA*

ÖZET

Haşîşler, Haçlı Seferleri döneminin önemli siyasî aktörlerinden biri idi. İlk olarak Suriye Selçuklu Meliki Rıdvan'ın idaresindeki Halep şehrine yerleşerek, Şii nüfusun fazla olduğu bu bölgede süratle kendilerine taraftar bulmak çabası içine girmişlerdi. Ancak gerek Halep'te gerekse sonradan gittikleri Dimaşk'ta kendilerine karşı oluşan siyasî tepkiler dolayısıyla fazla başarılı olamadılar. Nihayetinde Cebelü Bahra denilen dağlık bölgede Alamut örneğine uygun olarak yerleşmeyi başardılar. Başlangıçta Sünnî düşmanlığı ile hareket eden Haşîşler Musul Atabeyleri Mevdud ve Aksungur el-Porsukî cinayetleri ile isimlerini duyurdular. Ancak, geldikleri bölgenin siyasî şartları zaman içinde onları ana hedefleri konusunda değişikliklere zorladı. Selahaddin Eyyubî ile birlikte Sünnilerle barışan Haşîşlerin artık başlangıçtaki gayelerinden giderek uzaklaştıkları görülecektir. Ancak her şeye rağmen Haşîşler bölgedeki siyasî gelişmelere göre izledikleri politikalar sayesinde bütün Haçlı Seferleri süresince varlıklarını hissettirmeyi başarmışlardır. İşledikleri siyasî cinayetlerle de gerek Müslümanlar tarafında ve gerekse Haçlılar tarafında dengelerin değişmesine neden olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Nizari İsmailîler, Haşîşler, Haçlılar, Selahaddin, Reşideddin Sinan

I. Haçlı Seferi'nin ardından Haçlıların Suriye ve Ortadoğu'ya yerleşmeleriyle başlayan Müslüman-Haçlı mücadelesi, sonraki iki yüzyıllık periyot içinde çeşitli iç ve dış tesirlere bağlı olarak kimi zaman şiddetlenen kimi zaman ise durağanlaşan bir tempoda devam etmiştir. Bölgedeki Müslüman emirlerin kendi aralarındaki mücadelelerin yanında Haçlıların arasında zaman içinde baş gösteren geçimsizliklerin de bunda önemli rolü olmuştur. Özellikle Avrupa'da başlatılan yeni Haçlı seferlerinin gerçekleştikleri dönem içerisinde, taraflar arasındaki mücadelenin şiddetlendiği görülmektedir.

Siyasî manevralar ve savaşlarla şekillenen Ortadoğu'nun bu dönemdeki yapısı içerisinde, Haçlı Seferlerinin hemen öncesinde dahil olan yeni bir unsur

* Öğretim Görevlisi Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Tarih Bölümü.

bölgenin siyasî yapısının daha da karışmasına neden olacaktır. Bunlar, Haçlılar gibi Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın 1092'deki ölümünü takip eden karışıklıklar sırasında ortaya çıkan ve siyasî anlamda varlıklarını hissettirmeye başlayan Hasan Sabbah'ın liderliği üstlendiği Nizariyye İsmaililerine mensup Batınîlerdi¹. Aslında Batınîlik, İslam dininin ana esaslarına ters düşen mezhep ve inanç sahipleri için kullanılan genel bir isimdir. Batınîliğin yanısıra bunları tanımlamak için *Talimiyye*, *Melahide* gibi isimlerinde kullanıldığı görülmektedir². Hasan Sabbah'ın liderliğini üstlendiği Nizari İsmaililer içinde durum bu şekildedir. Ancak, çalışmamızın ana temasını oluşturan Suriye'deki Nizariiler için farklı isimlendirmelerin olduğu göze çarpmaktadır. Bu isimlendirmeler, onların Suriye'deki faaliyetleri ile yakından alakalıdır. Genel olarak Batınîlerin Suriye'deki faaliyetlerine bakıldığında ise; bu aksiyonlarının kimi zaman düşmanlarına karşı işledikleri cinayetler, kimi zamanda belli ödünler karşılığında bölgedeki komşularına sundukları hizmetleri –suikastler– içeren bir cinayetler zinciri³ olduğu görülmektedir. Bu suikastleri öncesinde cesaret kazanmak amacıyla aldıkları haşhaş bitkisine nispetle ve birazda sünnî tarihçilerin bir hakaret hitabı olarak kullandıkları *Haşişiyun*, *Haşişin* ve *Haşşaşun* tabirleri Suriye'deki Nizariiler için kullanılan genel bir niteleme olmuştur⁴. Aslında bu tabir ilk olarak, Fatimî halifesi el-Amir'in Haleb'deki taraftarlarına yazdığı ve Nizar'ın Fatimî hilafeti üzerindeki haklarına dair delilleri çürütmek üzere kaleme aldığı *Iqa' sawa'iq al-irgham* adlı mektubunda Suriye'deki Nizariileri ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak, niçin kullanıldığına dair herhangi bir açıklama içermemektedir⁵. Haşişiyun tabiri, bölgedeki haçlılar vasıtasıyla Avrupa dillerine *assasin*, *assasination* yani *katil*,

¹ İsmailiyye; Cafer el-Sadık'dan sonra imametın oğullarından İsmail'e geçtiğini savunan ve bundan ötürü İsmailiyye olarak isimlendirilen Şia mensuplarıdır. Batınîlik; her zahirin bir batını ve her nass'ın bir te'vili olduğunu ve bunun sadece Allah tarafından belirlenmiş masum bir imamın bilebileceğini savunan Şia gruplarına verilen genel isimdir. Kur'an'ın batın manasını açıklamak ve ortaya koymak hususundaki çalışmalarından ötürü İsmailiyye mensupları Batınîyye olarak da isimlendirilmiştir. Batınîye için bkz., M.G.S. Hodgson, "Batınıyya" *EL*, I, 1131-1133; A. Ateş, "Batınıyye" *İA*, 339-342; Avni İlhan, "Bâtınıyye" *DİA*, V, 190-194. İsmailiyye için bkz., W. Madelung, "İsmailiyya", *EL*, IV, 198-206 ; Bernard Lewis, "İsmaililer", *İA*, V/2, 1120-1124; Mustafa Öz, "İsmailiyye", *DİA*, XIII, 128-132.

² F. Daftary, *The Assassin Legend Myths of the Ismailis*, Newyork 1994, s. 89-90; Mustafa Öz, "Haşişiyun", *DİA*, XVI, 418.

³ Bernard Lewis, *Haşişiler İslamda Radikal Bir Tarikat*, Trk. trc., Kemal Sarıözden, İstanbul 2004, s. 144.

⁴ Daftary, a.g.e., s. 89-91; Nasseh Ahmed Mirza, *Syrian Ismailism, The Ever Living Line of the Imamate*, Curzon 1997, s.1; Max Meyerhof, "Haşşaşin", *İA*, V/1, 355; Öz, a.g.m., aynı yer.

⁵ Daftary, s. 89.

suikastçi, haince adam öldüren kimse olarak geçmiştir⁶. Biz de çalışmamızda, Suriye'deki Batinîleri ifade etmek üzere *Haşîşîler* tabirini kullanacağız.

Bu mezhebin kurucusu olan Hasan Sabah XI. yy.'ın ortalarında Kum şehrinde doğdu. Önceleri On iki İmam Şia'sına bağlı iken sonradan tanıştığı dailer⁷ vasıtasıyla Batnîliği ve İsmailiye mezhebini kabul etmişti. Bir süre Mısır'da bulunduktan sonra İran'a geri dönerek İsmailiye inancını yaymak üzere çalışmalarına başlamıştı. İran'da özellikle dağlık Deylem bölgesinde yoğun bir propaganda faaliyetine girişen Hasan Sabah, Fatimî Halifesi el-Mustansır'ın 1094 senesinde ölümü üzerine oğulları Nizar ve Müstali arasında çıkan taht mücadelesinde Nizar'ı destekledi. Ancak vezir el-Efdal'in desteğiyle Müstali bu mücadeleden galip ayrılması üzerine Hasan Sabbah, hapiste ölen Nizar ve onun soyunun Fatimî hilafetindeki haklarını savunmak üzere İsmailiye içinde siyasi-dini bir grup olan Nizarîliği kurdu.

Daha önce, 1090 yılında hakim olduğu Alamut Kalesi'nin⁸ stratejik konumundan faydalanarak faaliyetlerini hızlandıran Hasan Sabbah bölge halkından pek çok kimseyi de kendi mezhebine çekmeyi başardı. Ardından İran ve Horasan'da çeşitli kale ve müstahkem mevkiileri ele geçirerek gücünü arttırdı. Bölgedeki mevcut siyasî istikrarsızlığın yanında Hasan Sabbah'ın müritlerinin, muhaliflerine karşı uyguladıkları şiddet ve siyasî cinayetlerin ortaya çıkardığı korku ortamı da onların işlerini son derece kolaylaştırmaktaydı.

Hasan Sabah hareketini sadece İran ve Horasan ile sınırlandırmak düşüncesinde değildi. Mezhebinin etki alanlarını genişletmek ve yeni müritler kazanmak üzere Suriye bölgesine dailerini gönderdi. Bernard Lewis, onun bu hareketini "Ön Asya'dan Mısır sınırlarına dek uzanan toprakları eline geçirmiş olan Selçukluların egemenliğine karşı savaşın cephelerini genişletmek" şeklinde

⁶ Daftary, s. 93; Lewis, a.g.e., s. 3. Öz bu kullanımın yanında (s. 419), Haşîşî kelimesinin ilk dönemlerde Avrupa'da bunların şeyhlerine duydukları sadakat ve görevlerine olan bağlılıkları dolayısıyla bir çok şair tarafından "gayretli ve fedakar" anlamında kullanıldığını yazar. Ancak, burada kelimenin direkt kullanımı ve buna özel bir anlam yüklemek değil, bu kelime üzerinden yapılan bir benzetme vardır.

⁷ Dai; İsmailiye ve Karmatilerde davet adı verilen mezhep faaliyetlerini yürütmek için imam tarafından yetki verilmek suretiyle atanan kişilerdir. Tfs. için bkz, M.G.S. Hodgson, "Dâ'i", *EI*, II, 67-68; B. Carra de Vaux, *Dai*, *JA*, 461-462; Mustafa Öz, "Dâ'i", *D/IA*, VIII, 420-421.

⁸ Alamut ile ilgili bkz., Z.V. Togan, "Alamut", *JA*, I, 289; L. Lockhard, "Alamût", *EI*, I, 352; Abdülkerim Özyayın, "Alamut", *D/IA*, II, 356-357.

açıklamaktadır⁹. Bu düşünceye bir yorum getirmeden önce Fatimî rejiminin de, Selçuklular kadar Hasan Sabbah ve Nizarîlerin düşmanı olup olmadığı sorusunun cevaplanması gerekmektedir. Acaba, Haşişîler tamamıyla Suriye'deki Selçuklu idaresini yıkmak üzere mi harekete geçmişlerdi. Batinîlerin ortaya çıkışlarından itibaren mevcut Sünnî resmî idarenin aleyhine faaliyette buldukları bir gerçektir. Ancak onların Suriye'deki mevcudiyetlerinin sadece bununla açıklanamayacağı kanaatindeyiz. Eğer, Haşişîlerin ana teması bu ise, niçin Suriye'ye geldiklerinde Sünnî Selçuklu Meliki Rıdvan'ın yanına gelmişlerdi. Burada, Rıdvan'ın daha önceki faaliyetleri --Halep'te Şii hutbesi okutması-- ve dine karşı kayıtsız tutumu, Haşişîlerin gelişinden kısa süre başlayacak olan Haçlı baskısı, Müslüman komşularıyla olan münasebetleri bir mazeret olarak gösterebilir. Ancak, nihayetinde bir Selçuklu meliki ve Sünnî olduğu gerçeğini değiştirmez. Yine, Rıdvan'ın sonrasında İlgazi ve Tuğtekin'in onlarla iyi ilişkileri, çok daha sonraları Selahaddin'in İngiliz kralı Richard ile yaptığı III. Haçlı Seferini sonlandıran anlaşmaya Haşişîleri kendi safında dahil etmesi, bunların salt Selçuklu-Sünnî düşmanlığı ile bu işe girdikleri yolundaki tezin mantıkî temelden yoksun olduğunu göstermektedir. Aşağıda anlatılacak olayların gelişimi de bunu destekler niteliktedir. Siyasî anlamda oldukça karışık bir bölge olan Suriye'ye gelen Haşişîler, İran'daki yandaşlarının aksine sadece bir değil, birden fazla siyasî grup ve din ile karşı karşıya gelmişlerdi. Bu durumun onların siyasî açıdan hareket tarzlarını önemli ölçüde etkilediği de unutulmamalıdır. Diğer taraftan o sırada Fatimî halifesi olarak işbaşında olan el-Müstalî, Nizarîlerin gözünde tahtı haksız yere ele geçirmiş bir gasıptı. el-Müstalî'nin 1101 senesindeki ölümü üzerine yerine çocuk yaştaki oğlu el-Amir geçmişti. Devlet idaresindeki dizginler ise, babası el-Müstalî'nin de başa geçmesini sağlayan ve bir anlamda Nizarîliğin ortaya çıkmasının başlıca müsebbiblerinden biri olan vezir el-Efdal'in elinde idi. Bu arada hapiste ölmüş olan gerçek veliaht Nizar'ın soyundan gelen bir çocuk Alamut'da Hasan Sabbah'ın yanında bulunuyordu. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen sebeplere bağlı olarak Nizarîlerin, Suriye'ye geldiklerinde Mısır'daki Fatimî idaresiyle pek fazla iyi geçindikleri de söylenemez. Halife el-Amir'in 1123'de Halep'te Mustalî İsmaililere okunan mektubu bunun en açık göstergesidir. Zira el-Amir, Haşişîlere olan bu düşmanlığı nedeniyle 1130 senesinde onlar tarafından öldürülecektir. Dolayısıyla, Suriye'ye gelişlerinin sadece Selçuklu-Sünnî düşmanlığı değil hareketin ortaya çıkış amacını gerçekleştirmek yani Nizar'ın

⁹ *Haşişîler*, s. 140.

soyundan gelen birini Mısır'da iktidara getirmeyi temin etmek için bir adım olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Haşîşilerin geldikleri sırada Suriye'deki Selçuklu güç ve nüfuzuna bakıldığında ise; bölgede onlara karşı bağlılığın son derece sınırlı ve yüzeysel olduğunu, Suriye'nin yerel hakimlerinin genellikle kendi çıkarlarına uygun hareket ettikleri göze çarpmaktadır. O sırada buradaki Selçuklu varlığının ana merkezi Halep şehri idi. Batıniler de, Suriye'ye geldiklerinde Halep Selçuklu Meliki Rıdvan ile birlikte hareket etmişlerdi. Melik Rıdvan, babasının 1094'deki ölümünün sonrasında Suriye Selçuklu Devleti'nin başına geçmiş ise de kardeşi Dukak'ın Dımaşk'da Melikliğini ilan etmesini engelleyememişti. Rıdvan'ın bunun sonrasındaki siyasî faaliyetleri de pek başarılı değildi. Bunun nedenleri arasında merkezi olan Halep şehrinin Urfa ve Antakya Haçlıları arasında sıkışıp kalması kadar, kendisine bağlı kumandaları küstürmesi ve komşularıyla pek de hoş olmayan münasebetlerini sayabiliriz. Bu siyasî hava içerisinde Rıdvan, Haleb'i elinde tutmak için kimi zaman Haçlıların yardımına başvurmaktan ve kimi zamanda yukarıda değinildiği gibi Fatimî halifesi adına hutbe okutmaktan çekinmemiştir¹⁰. Dolayısıyla bölgeye yeni gelmiş olan Haşîşilerin de nüfuz edebileceği uygun bir hedefti. Konuyla ilgili araştırmalara bakıldığında Rıdvan'ın *Haleb'e yerleşen ve yoğun eylemlere girişen Batınilerle işbirliği yapmak ve böylece Haçlı baskısına karşı daha güçlü bir durumda bulunmak zorunluluğu duyduğu*¹¹, yine, onun gibi *dinî vecibelerinden uzak duruşuyla nam salmış biri için Haşîşiler, yeni destekçi unsurları harekete geçirebilme ve Suriye'deki düşmanları karşısında askerî açıdan zayıflığını giderebilme imkanını sağladıkları*¹² tezleri üzerinde ağırlıkla durulmuş olduğu görülmektedir. Hatta Steven Runciman¹³, Rıdvan'ın Haşîşilerin doktrinine sempati duyduğu ve bu nedenle de Antakya naibi Tankred ile işbirliği yapmaya hazır olduğu görüşündedir. Buradaki genel düşünce Rıdvan'ın özellikle askerî destek sağlamak amacıyla Haşîşilerin faaliyetlerine göz yumduğu şeklindedir. Ancak, Haşîşilerin Haçlı Seferlerinin öncesinde Haleb'e gelerek yerleştikleri gözardı edilmektedir.

Haşîşilerin Suriye'deki faaliyetlerine bakıldığında, Dımaşk hakimi Tuğtekin'in Kudüs Haçlı Krallığına karşı kullandığı bir Haşîşî birliği ve Haşîşî

¹⁰ Tfs. için bkz., Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçuklu Devleti*, Ankara 1989, s. 83-93.

¹¹ Sevim, s. 222.

¹² Lewis, s.145.

¹³ *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, Trk. trc. Fikret İşıltan, 1992, s. 99.

reisi Ali b. Vefa'nın 1149 yılında Nureddin Mahmud b. Zengi'ye karşı Antakya Kontu Roger ile birlikte İnad Savaşında aldığı mağlubiyetin dışında savaş alanlarında herhangi bir Haşîî gücüne tesadüf edilmez. Yine, Haşîîlerin, Haçlılarla genele yayılmış iyi münasebetlerine bakıldığında, onların Halep'i sıkıştırmakta olan Haçlılara karşı kullanılması da düşünülemez. Diğer taraftan Halep'de yaşayan şii nüfusuna da dikkat edilmesi gerekmektedir. Haşîîlerin öncesinde şehirde büyük çoğunluğu On iki İmam Şiâ'sına, bir kısmı da İsmailiyye'ye mensup önemli bir Şii nüfusu yer almaktaydı. Bunlar, kendilerine yandaşlar arayan Haşîîlerin, bölgedeki ilk ikamet yeri olarak Halep'i seçmelerinde etkili olmuştur. Bize göre Rıdvan'ın onları kabul etmesindeki en büyük etken ise ; faaliyetlerinden ötürü hissettiği korkudur. Ancak zaman içinde şartlar gereği Rıdvan elinin altındaki silahın farkına varmış ve Haşîîleri düşmanlarına karşı kullanmaktan çekinmemiştir. Ancak, başlangıç için böyle bir durum söz konusu değildir.

Kaynakların¹⁴, Haşîîlerin bölgede işlediği ilk iki suikastte Rıdvan'ın parmağı olduğuna dair atıfları bizi, Rıdvan'ın onlardan bu şekilde yararlandığı düşüncesine itmektedir. Ancak, yukarıda bahsettiğimiz gibi Haşîîlerin gayri askerî faaliyetleri ve Haçlılarla olan ilişkileri dolayısıyla Halep'e bu konuda istenilen ölçüde hatta hiçbir yardımda bulunamayacakları aşikardır. Gerçekleştirdikleri suikastlarda Rıdvan'ın parmağı olduğu kabul etsek dahi etkileri son derece mevzii kalmış olan bu hareketlerinde Halep emiri Rıdvan'a fazla bir yarar sağlamadığı görülecektir.

Halep'e yerleşen Haşîîler, çok kısa sürede etkili bir propaganda faaliyetine giriştiler. Faaliyetlerinin merkezinde ise, Rıdvan'ın izniyle açtıkları Darüddave bulunuyordu. Bu sayede, Halep'de seslerini giderek daha yüksekte duyurmaya başlayan Haşîîlerin ilk hedefi Rıdvan'ın atabeyi ve babalığı, Hıms hakimi Cenahüddeve Hüseyin oldu. Haşîî reisi el-Hakim el-Müneccim, Rıdvan üzerinde büyük bir nüfuzla sahip olan Cenahüddeve'yi etkilemeye çalıştı ise de başarılı olamadı. Bunun üzerine ikisinin arasını açtı.¹⁵ Rıdvan ile arasının açılmasından sonra durumundan endişe etmeye başlayan

¹⁴ İbn el-Adim, *Zübdetü'l-Haleb fi tarihi Haleb*, II, Sami Dehan , 1954, s.146; aynı mif., *Bugyetü'l-taleb fi Tarihi Haleb*, (Seçmeler) Trk. Trc., notlar ve açıklamalar, Ali Sevim, *Biyografilerle Selçuklular Tarihi*, Ankara 1989, s. 78-79; İbn el-Esir, *el-Kamil fi'l-tarih*, X, nş. Tornberg, Beyrut 1979, s. 345; Trk. trc. Abdülkerim Özeydin, *İslam Tarihi, İbn el-Esir, el-Kamil Fi't-Tarih Tercümesi*, X, İstanbul 1987, s. 282; Azimî, *Tarih*, Trk. trc., Ali Sevim, *Azimî Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler*, Ankara 1988, s. 33.

¹⁵ İbn el-Adim, *Zübdetü'l-Haleb*, s. 145.

Cenahüddeve, ıktası Hıms'a çekildi. el-Hakim el-Müneccim, onun gidişiyle birlikte en büyük desteğinden mahrum kalan Rıdvan üzerinde büyük bir nüfuz kurmayı başarmıştı. Öyle ki, bu durumun da tesiriyle kaynakta¹⁶, Rıdvan'ın onların mezhebine meylettiği konusunda kayıtlar bulunmaktadır. Ancak, bu doğru değildir.

Cenahüddeve, Hıms'a çekildikten sonra hareketsiz kalmadı. 1101 yılının sonlarına doğru, Sermin civarında karargah kurmuş olan Melik Rıdvan ve beraberindekileri baskına uğrattı. Rıdvan'ın pek çok askeriyle birlikte veziri Ebu'l-Fazl b. el-Mevsul de, Cenahüddeve'nin eline esir düştü. Rıdvan ve beraberinde bulunan el-Hakim el-Müneccim ise kaçmayı başardılar. Ancak, Cenahüddeve kazandığı bu başarıyı geliştirmek hususunda hiçbir çaba göstermediği gibi kısa süre sonra Rıdvan ile anlaştı. Rıdvan, Halep'in dışında Cenahüddeve için çadırlar kurdurarak ziyafetler düzenleyip görüşmelerde bulundu. Görüşmeler sırasında Cenahüddeve'nin muhatabından en önemli isteği el-Hakim el-Müneccim'in kendisine teslimi olmuştu¹⁷. O, muhtemelen Sermin yakınlarındaki baskını da Haşişi reisini ele geçirmek için düzenlemiş, ancak el-Hakim güçlülükle de olsa kaçarak Halep'e ulaşmayı başarmıştı. Halep dışında çadırlarda cereyan eden görüşmelerin sonrasında, esirlerin belirli bir fidye karşılığında salıverilmesi kararlaştırıldı. Cenahüddeve, anlaşmanın ardından Hıms'a döndü. Kısa süre sonra 1 Mayıs 1103 tarihinde korumalarıyla birlikte Cuma namazına giderken el-Hakim el-Müneccim'in gönderdiği üç Haşişi tarafından öldürüldü. Onun öldürülmesiyle ilgili olarak kaynaklarda Rıdvan'ın da bu işin içinde olduğuna dair bilgiler bulunsa da¹⁸ bize göre durum daha farklıdır. Muhtemelen, Rıdvan ile Cenahüddeve arasında Halep dışındaki buluşmadan ve Rıdvan tarafından Cenahüddeve'ye teslim edilebileceğinden endişelenen Haşişi reisi el-Hakim el-Müneccim fedailerini göndererek Cenahüddeve'yi öldürtmüştür. Onun ölümünün ardından Rıdvan'ın annesi olan eşi, oğluna idareyi alması için haber gönderdi. Ancak, şehir ileri gelenleri de, Cenahüddeve'ye olan destekleri dolayısıyla Rıdvan'ın kendileri hakkında pek müsamahakar olmayacağı düşüncesiyle Dimaşk emiri Dukak'ı Hıms'a davet

¹⁶ İbn el-Adım, *aynı yer*.

¹⁷ İbn el-Adım, *aynı yer*.

¹⁸ İbn el-Adım, II, 146 ; aynı mlf, *Buğye, aynı yer*; İbn el-Esir, a.g.e., *aynı yer*; Azimî, a.g.e., *aynı yer*. Krş., Lewis, s. 144; Runciman, II, 49; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 222, 223.

ettiler. İki kardeş arasındaki yarış, Dukak'ın naibi Aytekin el-Halebî'nin hızla Hıms'a gelerek şehrin idaresini ele almasıyla Dukak'ın lehine sonuçlandı¹⁹. Henüz yolda olan Rıdvan ise Halep'e geri döndü. Cenahüddeve'nin ölümünün sonrasındaki bu gelişmelerde, Rıdvan'ın suikastta bir rolünün olmadığını kanıtlar niteliktedir. Zira, Haşîşilerin yapacaklarından haberi olduğu düşünüldüğünde; Hıms'ı ele geçirmek konusunda hazırlıklarını çok daha önceden yapmış olması gerekirdi. Oysa, burada Rıdvan, ancak annesinin mektubunun sonrasında harekete geçebilmiştir.

Olaya Haçlılar açısından bakıldığında ise; gelişmelerin en çok Raymond St. Gilles'in işine yaradığı görülmektedir. St. Gilles, I. Haçlı Seferi'nin en önemli simalarından olmasına rağmen seferin sonrasında Ortadoğu'da herhangi bir bölgeyi ele geçirememişti. Bu nedenle Hıms başta olmak üzere bir liman kenti olan Trablus ve çevresini içine alacak bir kontluk kurmak hayalindeydi. Suikasttan kısa bir süre önce Dukak ve Cenahüddeve'nin kuvvetlerini Trablus önlerinde bozguna uğratmasının ardından, Cenahüddeve'ye bağlı Hısnü'l-Ekrad'ı kuşatmıştı. Cenahüddeve, ona karşı harekete geçmek niyetinde iken Haşîşîler tarafından öldürülünce, hızla Hıms önlerine gelmişti. Ancak, Dukak'ın naibinin şehirde idareyi eline alması ve ardından buranın Atabek Tuğtekin'e verilmesi üzerine Raymond kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştı²⁰. Ancak, güçlü ve iş bilir bir emîr olan Cenahüddeve'nin öldürülmesiyle isteklerinin önündeki en büyük engelde ortadan kalkmış oluyordu. Nitekim, daha rahat hareket etmek imkanını bulan Raymond St. Gilles, bütün dikkatini aynı sene içinde başlattığı Trablus kuşatmasına verebilecekti. Raymond'un ölümünden sonra da devam eden kuşatma 1109 yılında şehrin Haçlıların eline geçmesiyle sonlanacak ve burası Ortadoğu'da kurulan dördüncü Haçlı kontluğunun merkezi olacaktı.

Haşîşî reisi el-Hakim el-Müneccim de, Cenahüddeve'nin katlinden bir iki hafta sonra öldü. Yerine bir kuyumcu olan Ebû Tahir el-Saiğ geçti. Onun liderliği üstlenmesinin hemen ardından Haşîşîler Halep yakınlarındaki stratejik Efamiye şehrini ele geçirmek için hazırlıklara başladılar. Şehir o sırada Halef b.

¹⁹ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara 1995, 384; Sevim, a.g.e., s.195.

²⁰ Runciman, *aynı yer*.

Mülâib²¹ adında Şîî bir emîrin idaresinde bulunuyordu. Ebu Tahir amacını gerçekleştirmek için Efamiye'de ikamet etmekte olan Serminli bir İsmailî olan Ebu'l-Feth el-Serminî²² ile işbirliği yaptı. Ebû Tahir bu zatın tavsiyesine uyarak Efamiye'ye bir grup adamını gönderdi. Haşîşiler, Haçlılara karşı savaştan dönen bir grup olarak Efamiye'ye geldiler. Ellerinde bulunan Haçlılara ait silah, at vs. ganimetleri İbn Mülâib'e armağan ettiler. O da, bu grubun şehir surlarının bitişiğindeki bir evde kalmalarına müsaade etti. Bir gece surlarda delik açarak şehre giren Haşîşiler içerideki yandaşlarının da yardımıyla İbn Mülâib ve ailesini öldürdüler²³. Oğullarından sadece, o sırada Şeyzer Munkizîlerinin yanında bulunan Musbih kurtulabildi. Baskının hemen sonrasında Ebu'l-Feth el-Serminî şehre hakim oldu. Onun şehri kimin adına elinde tuttuğu konusunda kaynaklarda bir ikilem mevcuttur. Bunlardan bir kısmı²⁴ Melik Rıdvan adına kaleyi idareye başladığını (İbn Mülâib'in öldürülmesinden hemen sonra halka bu şekilde duyurulmuştu) söylerken, İbn el-Esir²⁵, kendi adına hakimiyet icra ettiğini hatta, şehrin ele geçirilmesinden sonra Haleb'den gelen Ebû Tahir'e idareyi teslim etmediğini belirtmektedir. Kaleyi ele geçiren Haşîşilerin Melik Rıdvan'ın buraya hakim olduğunu duyurmaları muhtemelen kale ahalisini teskin ederek, kendi pozisyonlarını güçlendirmek için yaptıkları bir hareketti. Zira, Ebû Tahir'in Melik Rıdvan adına hareket ettiğini düşünersek baskının

²¹ Daha önceleri de bu şehirle birlikte Hums'ın da idaresini elinde bulunduran İbn Mülâib gösterdiği kötü idare ve etrafta yaptığı yağmalardan ötürü ortaya çıkan şikayetler üzerine elindeki şehirler Sultan Melikşah'ın emriyle kardeşi Tutuş tarafından ele geçirilmişti (1089). Melikşah'ın yanına götürülerek hapse atılan İbn Mülâib, 1092'de Melikşah'ın ölümünün sonrasında serbest bırakıldı. Bunun ardından Fatimîlerin yanına gitti. Bu dönemde Efamiye, Tutuş'un oğlu Rıdvan'ın idaresinde idi. Ancak şehir halkının Fatimîlere başvurarak vezir el-Efdal'den İbn Mülâib'i kendilerine vali olarak tayin etmesini istemeleri üzerine 1096 yılı içinde bir kere daha Efamiye'nin idaresini eline almıştır. Bkz. İbn el-Adim, *Bugye*, s.80-81. Krş., Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 202.

²² İbn el-Adim, *Zübde*, II, 151. Bu şahsın adı İbn el-Adim'in bir diğer eserinde (*Bugye*, s. 83) ve İbn Kalanisi'de (*Tarihi Dımaşk*, thk. Süheyl Zekkar, Dımaşk 1983, s.242) İbn Kınıc (İbnü'l-Kınıc) olarak geçerken İbn el-Esir'de (X, 409) sadece kadı olarak verilmektedir.

²³ İbn el-Adim, *Zübde*, II, 152; aynı mlf., *Bugye*, s. 83; İbn Kalanisi, aynı yer. İbn el-Esir ise (X, 410), Ebu'l-Feth el-Serminî'nin tavsiyesiyle Ebû Tahir tarafından Efamiye'ye gönderilen 300 haşîşinin surlardan sarkıtılan iplerle şehre alındıklarını aktarmaktadır. Krş., Lewis, *Haşîşiler*, s.147; aynı mlf., "The Ismailites and the Assassins", s. 112; Ali Sevim, s. 202-203.

²⁴ İbn el-Adim, *Zübde*, aynı yer ; aynı mlf., *Bugye*, aynı yer ; İbn Kalanisi, aynı yer ; Sıbt b. el-Cevzi, *Miratü'l-zaman*, VIII, Haydarabad 1951, s. 16-17. Steven Runciman da (II, 43), Haçlı kroniklerinden Albertus Aquensis ve K.V. Zettersteen tarafından neçredilen bir *Anonim Haçlı Vekayinamesine* dayanarak Ebu'l-Feth'in şehre hakim olduğunu belirtmektedir. Buna ilaveten, İbn Mülâib'in öldürülmesinde rol alan kişilerin sonradan Ebu'l-Feth ile ters düşerek Melik Rıdvan'ı şehre davet ettiklerini ancak Şeyzer ve Hama emirlerinden yardım alan Ebu'l-Feth'in duruma yeniden hakim olduğunu yazmaktadır.

²⁵ *el-Kâmil fi'l-tarih*, X, aynı yer.

hemen sonrasında Haleb'den Efamiye'ye gelirken beraberinde kalenin idaresini devralmak ve korunmasını sağlamak üzere Rıdvan'a bağlı herhangi bir askerî birlik getirmemesi dikkat çekicidir. Diğer taraftan, Rıdvan'ın da kısa bir süre önce elinden çıkan bu şehri yeniden ele geçirmek için böyle bir hareketi desteklemiş olabileceği düşüncesi de tamamıyla ikinci plana atılamaz. Ancak, Efamiye'nin zaptı nasıl ve kimin adına olmuş olursa olsun Haşîşîlerin Suriye'de gerçekleştirmiş oldukları bu ikinci harekatta Haçlıların işine yaramıştır. Nitekim, Efamiye'deki durumu buradaki Ermeniler vasıtasıyla haber alan²⁶ Antakya naibi Tankred derhal şehri kuşattı. Ancak, üç haftalık bir muhasaranın sonrasında Bizanslılar tarafından kuşatılan Latakia'nın yardımına koşmak için kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Kısa süre sonra İbn Mülâib'in baskından kurtulan oğlu Musbih'in de teşvikiyle yeniden şehir önlerine gelen Tankred kısa ve şiddetli bir kuşatmanın sonrasında şehri ele geçirdi. Ebu'l-Feth ve adamlarından bazıları öldürülürken, Ebû Tahir el-Saiğ kurtuluş akçesi ödemesi karşılığında Haleb'e dönmeyi başardı²⁷. Haşîşîlerin, Haçlılarla ilk karşılaşmasının gerçekleştiği bu olayda Antakya Haçlıları, Haşîşîlerinde dolaylı katkısıyla Haleb'in önemli ileri karakollarından biri olan Efamiye'yi ele geçirmiş oldular.

Efamiye olayının sonrasında Haçlıların bölgedeki etkinliklerini iyiden iyiye arttırmaları, özellikle Trablus ve Haleb üzerinde kurdukları yoğun baskı buraların Müslüman ahalisini oldukça zor duruma düşürmüştü. Nihayetinde adı geçen şehirlerden gelen elçilik heyetlerinin Bağdat'da bulunan Sultan Muhammed Tapar'a şikayetleri, Bağdat halkının da desteği ile sonuç verdi. Sultan, Musul valisi Mevdud'un liderliğinde diğer emir ve komutanların da katılacağı bir orduyu Haçlılarla mücadele için görevlendirdi. Ancak, Selçuklu ordusu Mayıs 1110 tarihinde Suriye'de görüldüğünde Trablus için artık çok geçti. Şehir 12 Temmuz 1109'da Haçlıların eline geçmişti²⁸. Bununla birlikte Mevdud'un varlığı bölgedeki Haçlılar için önemli bir tehdit idi. Zira 1110 senesinde Urfa'yı kuşatan Mevdud, Haçlıların bu önemli merkezini oldukça güç duruma sokmuş, 1111'de yeniden şehir ve çevresinde görüldükten sonra Haleb ve çevresindeki Haçlı baskısının kaldırılmasını sağlamıştı. Her iki sefer

²⁶ Runciman, aynı yer.

²⁷ İbn el-Adim, aynı yer. İbn el-Esir (aynı yer) ise, Ebû Tahir'in Haleb'e dönebildiğini söylemekle birlikte, onun Efamiye'de öldürüldüğüne dair bir rivayeti de aktarır. Kırş. Ali Sevim, s. 204; Lewis, *Haşîşîler*, s. 147; aynı mlf., "The İsmailites and the Assassins", s. 112.

²⁸ Runciman, II, 56-57; Lewis, aynı yer.

sırasında da Haçlılar, güçlü Müslüman ordusuyla bir meydan savaşı yapmayı göze alamamışlardı. 1113'te bunu tecrübe ettikleri Taberiyye savaşında ise ağır bir mağlubiyete uğradılar. Hatta savaşta Kudüs Kralı I. Baudouin esir edildi ise de tanınmadığı için daha sonra salıverilmişti. Yardıma gelen diğer Haçlılar da savaşı göze alamayıp Taberiyye'nin batısındaki dağlara sığınmışlardı²⁹. Ancak, Haçlıların karşı karşıya oldukları bu zorlu düşmanı ortadan kaldırmayı başaranlar ise, Haşişîler oldu. Atabek Mevdud savaşın sonrasında kışı geçirmek üzere geldiği Dımaşk'da Cuma namazına gittiği sırada Haşişîler tarafından öldürüldü (10 Ekim 1113). Onun öldürülmesiyle ilgili şüpheler genelde Tuğtekin'in üzerinde yoğunlaşmıştı³⁰. Genel düşünce Tuğtekin'in, Dımaşk'ta idareyi ele geçirmesinden korktuğu için Mevdud'u öldürdüğü şeklinde. Gerçekten de gerek cinayetin Dımaşk'ta işlenmiş olması gerekse Tuğtekin'in bir süre sonra Haşişîlere Dımaşk'ta barınma izni vermesi onu bir numaralı şüpheli yapmaktadır. Ancak, Tuğtekin'in 1111 seferinde Mevdud ile kurduğu iyi ilişkiler gözden kaçmaktadır³¹. Diğer taraftan Mevdud'u yardıma çağırmasına rağmen, ordusuyla birlikte geldiğinde Haleb'e girmesine izin vermeyen ve Selçuklu ordusuna karşı şehrin savunmasında Batinîleri de kullanan Rıdvan'ın durumu da dikkat çekicidir. Ayrıca, Haleb önlerinde Selçuklu ordusuna katılan Tuğtekin'e karşı ordudaki bazı emîrlerle yaptığı suikast hazırlığı da Tuğtekin'in Mevdud ile kurduğu dostluk sayesinde bertaraf edilmişti. Taraflar arasında bardağı taşıran son damla ise, Mevdud ve Tuğtekin'in Taberiyye savaşından önce yaptıkları yardım çağrısına Rıdvan'ın savaş bittikten sonra yolladığı 100 kişilik bir süvari birliği ile cevap vermesi olmuştu. Bu gelişmelere bakıldığında Rıdvan'ın Tuğtekin'den daha fazla Mevdud'un tehdidi altında olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, Tuğtekin'i bu cinayetten sorumlu göstermesine rağmen Abu'l-Farac eserinde *Bazı kimseler Haleb emîri Rıdvan'ın bu İsmailiyi*

²⁹ Coşkun Alpçekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, İstanbul 1985, s. 47-49; Runciman, II, 104.

³⁰ Willermus Tyrensis (William of Tyre), *A History of Deeds Beyond the Sea*, II, İng. trc. E.A. Babcock-A.C. Krey, Newyork 1943, s. 495-496; Ürfalı Mateos, *Ürfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136)* ve *Papaz Grigor Zeyli (1136-1162)*, Trk. trc. H.D. Andresyan, Ankara 1987, s. 252; İbn Kalanisi, s. 299; İbn el-Esir, X, 497; Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abu'l-Farac Tarihi*, II, Trk. trc., Ö. Rıza Doğrul, Ankara 1987, s. 352. Fulcherius Carnotensis, *A History of the Expedition to Jerusalem 1095-1127*, İng. trc. F.R. Ryan, Knoxville 1969, s. 209) ve Azimî, *Azimî Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler (h.430-538 = 1038/1039-1143/1144)*, Ankara 1988, s.39) ise, Mevdud'un bilinmeyen bir kişi tarafından öldürüldüğünü söylemekle yetinirler. Krş., Lewis, *Haşişîler*, s. 148; aynı mlf., "The İsmailites and the Assassins", s. 113; Mirza, a.g.e., s. 9-10.

³¹ İbn Kalanisi, s. 282-284; İbn el-Esir, X, 487; Sibt İbn el-Cevzi, a.g.e., VIII, 50-51. Abu'l-Farac (s.351), Rıdvan'ın Haleb'in kapılarını kapamasının sonrasında Mevdud'un Şam'a yöneldiğini ve Tuğtekin tarafından iyi bir şekilde karşılandığını belirtir. Ona göre, sonradan Mevdud'un bir hile ile şehri ele geçirmesinden korkan Tuğtekin, Haçlılarla anlaşarak Mevdud'dan yüz çevirmiştir.

göndermiş olduğunu sanıyorlarsa da şeklinde bir not bulunmaktadır³². Muhtemelen Rıdvan, Taberiyye'de Haçlılara karşı kazanılan başarının sonrasında Mevdud'un 1111 senesindeki olayların karşılığını vermek üzere yeniden ve daha güçlü bir şekilde Haleb üzerine yürümesinden çekinmiş olmalıdır.

Mevdud'un ölümüyle Haleb'teki hakimiyeti hususunda önemli bir tehditten kurtulan Rıdvan da kısa bir süre sonra 10 Aralık 1113'de öldü. Ölümü bir anlamda Haleb'te günden güne artmakta olan Haşişî nüfuzunun sonunu işaret ediyordu. Zira, yerine geçen oğlu Alparslan, Batınîlere karşı büyük bir mücadele sürdüren Sultan Muhammed Tapar'dan³³ aldığı direktifler doğrultusunda Haleb'teki Haşişîlere karşı bir takibat başlattı. Şehir ahdaslarının reisi İbn Bedî yönetiminde sürdürülen takibat sonucunda Ebû Tahir el-Saiğ başta olmak üzere pek çok Haşişî öldürüldü yada hapsedildi. Kurtulabilenler ise, Haçlıların hakim oldukları topraklara kaçtılar³⁴. Haleb'de etkinliklerini kaybeden Haşişîlerin bir süre sonra İlgazi'nin tavsiye mektubuyla Behram adlı bir dainin liderliğinde Dımaşk'a geldiklerini görüyoruz. Kaynaklarda³⁵ bu iki emirin de Haşişîlerin şerrinden çekindikleri için böyle bir hareket tarzı takip ettikleri belirtilmektedir. İlgazi ile Behram arasındaki durum ise, Haşişîlerin 1113'deki takibatın sonrasında Haleb'te yeniden varlıklarını hissettirmeye başladıkları şeklinde yorumlanabilir. Tuğtekin'in veziri el-Mezdekanî'nin desteği ile Dımaşk'ta etkilerini arttıran Haşişîler bir süre sonra yine vezirin desteği ile Kudüs Haçlı Krallığı sınırındaki Banyas kalesinin kendilerine verilmesini sağladılar. Bunun karşılığında Haşişîler, 1126 yılı içinde Havran civarına akın yapan Kudüs Haçlılarına karşı harekete geçen Tuğtekin'in ordusunda bir birlik ile yer almışlardı. Hıms, el-Akaba, Kasrû'l-Haccac ve el-Suğur'dan gelen cesaretleriyle ünlü çok sayıdaki Haşişî, bu başarısız seferde Tuğtekin ile birlikte hareket etmişlerdi³⁶. Bu hareket Haşişîlerin savaş meydanlarında yer aldığı nadir olaylardan biridir.

³² *Abu'l-Farac Tarihi*, aynı yer.

³³ Muhammed Tapar döneminde bunlarla mücadele konusunda bkz. Özaydın, a.g.e., s. 71-89.

³⁴ İbn Kalanisi, s. 302; İbn el-Adim, *Zübde*, II, 128-129; aynı mlf., *Bugye*, s.99; Azimi, s. 39; İbn el-Esir, X, 499; Sibt b. el-Cevzi, VIII, 47-48. Krş., Lewis, *Haşişîler*, s. 148-149; aynı mlf., "The Ismailites and the Assassins", s.113-114; Sevim, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti*, s. 226-227; Mirza, s. 10.

³⁵ İbn Kalanisi, s. 342; İbn el-Esir, X, 632; Sibt b. el-Cevzi, VIII, 118-119.

³⁶ İbn Kalanisi, s. 339.

Aynı yılın sonlarına doğru Haşîşiler, Musul'da Mevdud'un ardından Musul Valiliği görevini üstlenmiş olan Aksungur el'Porsukî'yi öldürdüler³⁷. Onun ölümüyle birlikte idaresi altında bulunan Haleb üzerindeki Haçlı baskısı yeniden başladı. Diğer taraftan bu olay bölgedeki dolaylı olarak bölgedeki Müslüman-Haçlı mücadelelerinin seyrini değiştirecek bir takım gelişmeleri de beraberinde getirdi. Zira, Aksungur'dan boşalan mevkiye Irak Selçuklu Sultanı tarafından İmadeddin Zengi getirildi. Zengi öncelikli olarak bölgede Haçlılara karşı savaşan Müslümanların başarı kazanmaları yada bu başarıların sürekli olabilmesi için Suriye Müslümanlarının tek bir bayrak altında toplanmalarının gerekliliğini kavramış bir liderdi. Onun bu uğurda başlattığı mücadele oğlu Nureddin Mahmud tarafından ikmal ettirilecekti. Bu ise, Haçlı Seferlerinin yönünün Suriye'den Mısır'a doğru kaymasıyla doğrudan bağlantılıydı.

Aksungur'un Musul'da öldürülmesini takip eden dönemde Dımaşk'daki Haşîşiler, Banyas merkez olmak üzere civardaki etkinliklerini arttırmaya çalışıyorlardı. Ancak bir kere daha baştaki emirin ölümü, Haşîşilerin faaliyetlerinin başarısızlığa uğramasına neden oldu. 1128 yılında babası Tuğtekin'in ölümüyle Dımaşk'da idareyi eline alan Böri, önce Haşîşilerin en büyük destekçisi vezir el-Mezdeganî'yi öldürdü. Bunu Haşîşilere karşı başlatılan mücadele izledi. Dımaşk ve çevresindeki Haşîşi nüfuzunu sonlandıran bu olay bir kere daha Haçlıların işine yaramıştı. Nitekim, Dımaşk'taki olayların sonrasında Banyas'da tutunamayacağını anlayan Haşîşi daisi İsmail kaleyi Haçlılara teslim ederek adamlarıyla birlikte Haçlılara sığındı (1129)³⁸. Ayrıca, Haçlılar gerek Tuğtekin'in ölümünü ve gerekse ortaya çıkan karışıklıkları fırsat bilerek Dımaşk'a saldırdılar ise de Böri tarafından mağlup edildiler.

³⁷ İbn Kalanîsi, s. 341 ; Azimî, 50; İbn el-Adim, *Zübde*, II, 234-235; aynı mif, *Bugye*, s. 133-134; İbn el-Esir, X, 633-634; Abu'l-Farac, II, 360. Mateos (s. 284) onun hacı (derviş?) diye bilinen kişilerce evinde öldürüldüğünü, Willermus (II, 32) ise kendi adamları tarafından öldürüldüğünü yazmıştır. Burada Mateos'un hacı diye tasvir ettiği kişiler muhtemelen kimliklerini gizlemek ve Aksungur'a yaklaşmak için derviş kılıfına girmiş Haşîşiler olmalıdır. Krş. Lewis, *Haşîşiler*, 150-151; aynı mif, "The Ismailites and the Assassins", s. 115; W.B. Stevenson, *The Crusaders in the East*, Beyrut 1968, s. 118-119; Claude Cahen, *La Syrie du Nord, a l'epoque des croisades et la principaute franque d'Antioche*, Paris 1940, s. 304.

³⁸ İbn Kalanîsi, s. 354-356; Azimî, s. 52; Süryani Mikhael, *Süryani Patrik Mikhael'in Vekayinamesi*, T.T.K. Kütüphanesi, s. 106-107; Willermus, II, 77; İbn el-Esir, X, 656-657; Sıbt b. el-Cevzi, VIII, 130-131. Anonim *Süryani Vekayinamesi*'nde (İng. trc., A.S. Triton, *JRAS*, 1933, s. 98-99), kalenin teslimine değinmeden, İsmail'in 500 kadar adam toplayıp Frank hükümdarına yolladığı ve onunla ittifak yaptığını yazar. Krş., Coşkun Alptekin, a.g.e., s. 96-97; Lewis, *Haşîşiler*, 151-153; aynı mif, "The Ismailites and the Assassins", s. 117; Runciman, II, 147-148.; Stevenson, a.g.e., s. 127-128.

Haleb ve Dimaşk'ta yapılan takibatlar neticesinde Suriye'nin büyük merkezlerinde yerleşme ümitleri kalmayan Haşişiler ilgilerini Şii nüfusunda yoğun bir şekilde meskun olduğu Suriye'nin dağlık kesimlerine kaydırdılar. Asi Nehrinin sol yakasında bulunan Cebelü Bahra bölgesinde yer alan Masyaf başta olmak üzere Kehf, Kadmüs, Havabi, Rusâfe, Kuleya, Menika kalelerine yerleşip buraları Alamut örneğine uygun olarak tahkim ettiler. Bu meşguliyetleri dolayısıyla Haşişilerin 1148 senesine kadar bölgede gerçekleşen siyasi olaylara fazla müdahil olmadıklarını görmekteyiz. Bu sene ise, Haşişi-Haçlı işbirliğinin en somut örneklerinden birinin yaşandığı bir olaya olmuştur. Antakya kontu Raymond Poitiers, Haleb hakimi Nureddin Mahmud b. Zengi'nin, Antakya arazisine yaptığı bir akını Haşişi reisi Ali b. Vefa'nın yardımıyla bertaraf etmeyi başarmıştı. Lewis³⁹ Ali b. Vefa'nın Raymond'a sağladığı askerî desteği Nureddin Mahmud'un 1148'de Haleb'te Şii hutbesini kaldırmasıyla ilişkilendirmektedir. Ertesi yıl yeniden harekete geçen Nureddin'e karşı müttefiki Ali b. Vefa'nın dikkatli olunması yolundaki uyarılarını önemsemeyen Raymond, Nureddin tarafından İnab ve Gab bataklıkları arasındaki ovada kuşatıldı. Taraflar arasındaki mücadele Nureddin'in kesin zaferi, Raymond ve Ali b. Vefa'nın savaş alanında öldürülmesiyle neticelendi⁴⁰.

Antakya Kontu Raymond ve Ali b. Vefa işbirliğinin sonrasında Trablus Kontu II. Raymond'un 1152 yılında Trablus şehrinin girişinde öldürülmesi, Haşişilerin işledikleri en gizemli cinayetlerden biridir. II. Raymond ve eşi Hodierna arasındaki evlilik hayatının kıskançlıklar yüzünden kötüye gitmesi üzerine Kral III. Baudouin ve Hodierna'nın ablası ana kraliçe Melisende çiftlerin arasını bulmak için Trablus'a gelmişlerdi. Tarafların barışmasından sonra II. Raymond, bir süreliğine Kudüs'e giden eşi ve Melisende'yi uğurladıktan sonra şehre döndü. Ancak, güney kapısından şehre girdiği sırada, pusu kurmuş olan Haşişiler tarafından öldürüldü. Maiyetindeki şövalyelerde onu korumak isterken saldırganlar tarafından yaralandılar⁴¹. Öldürülen II. Raymond'un o zamana değin Haşişilerle ilişkisine dair kaynaklarda bilgi yoktur. Bununla birlikte Trablus'un bir liman şehri olması, cinayetin ticari kaygılarla işlendiği düşüncesini akla getirmektedir. Diğer ihtimal ise, kocasının kıskançlıklarından bıkan Hodierna'nın bu iş için Haşişilerle anlaşmış olmasıdır.

³⁹ *Haşişiler*, s. 157.

⁴⁰ Süryani Mikhael, a.g.e., s. 153-154. Krş., Lewis, a.g.m., s. 120 ; Runciman, II, 272-273; Cahen, a.g.e., s. 382-383.

⁴¹ Willermus, II, 214-215. Krş., Runciman, II, 278-279.

Ancak, kaynakların suskunluğu fazla bir şey söylenmesini imkansız kılmaktadır. Diğer taraftan Haşîşilerin cinayet sebepleri bilinmemesine cinayetin sonuçlarına katlanmak şehrin Müslüman ahalisine düştü. Nitekim, II Raymond'un ölüm haberini alan Haçlılar şehirde rastladıkları bütün Müslümanları katletmişlerdi. Fakat olay Haşîşî-Haçlı ilişkilerine olumsuz bir tesirde bulunmadı. Haşîşî reisi Reşideddin Sinan'ın 1169 yılında Kudüs Kralı Amuary'ye gönderdiği elçilik heyeti bunun en güzel örneğidir. Heyet Reşideddin'in iyi dileklerinin yanında, Haşîşilerin Templier Şövalyelerine ödedikleri yıllık haracın affedilmesi karşılığında bu haracın bir yıllık bedelini ve Haşîşî reisinin özel hazinesinden 2000 parça altını sunmuştu. Ayrıca Reşideddin, kendisi ve adamlarının Hristiyan olabileceklerini de bildirmişti. Nureddin'e karşı ittifak ve gönderilen meblağlar bir tarafa konulacak olursa özellikle son teklif oldukça ilgi çekicidir. Çünkü Haşîşilerin inançlarına olan sadakatleri ve bu uğurda ölümü göze almalarıyla çelişmektedir. Diğer taraftan Reşideddin Sinan döneminde Haşîşilerin düşünce ve uygulamalarında genel bir takım değişimler olmaya başladığı da bir gerçektir. Zira Sinan, Suriye'de Alamut'tan bağımsız hareket eden ilk Haşîşî lideridir. Onun devrinde Haşîşiler, Cebelü Bahra'daki kale ve istihkamlarını güçlendirmişler ve Suriye'deki ticarî faaliyetlerde etkin bir rol oynamaya başlamışlardı. Hristiyanlığı seçmek konusundaki teklifi de bu ticarî kaygılarla ilgili olmalıdır. Çünkü Haşîşiler ticarî faaliyetleri nispetinde Templier ve Hospitalierlere vergi veriyorlardı. Hristiyan olmaları yada o şekilde görünmeleri halinde üzerlerindeki bu verginin kalkabileceğini düşünmüş olmalıdırlar. Nitekim aynı düşünceleri paylaşan Templierler dönüş yolu sırasında heyetin yolunu keserek bütün Haşîşileri öldürmüşlerdir⁴². Dolayısıyla Reşideddin Sinan'ın, Krala yaptığı teklifin cevap ve uygulamasının ne olacağı asla anlaşılamamıştır. Kral, suçluları cezalandırmak üzere derhal harekete geçtiği gibi Sinan'a haber göndererek duyduğu üzüntüsünü bildirmiştir. Haşîşî reisinin de bu olay üzerinde fazla durmadığı görünmektedir.

Kısa vadede yukarıda birbiri ardına anlatılan iki olayın Haşîşî-Haçlı münasebetlerine olumsuz bir etkide bulunmadığını söylemek mümkündür. Diğer taraftan bu olayların Haşîşilerin, Haçlı-Müslüman mücadelelerinde yavaş yavaş Sünnî Müslümanların tarafına kayan yeni politikaları için bir başlangıç noktası olduğu da söylenebilir.

⁴² Willermus, II, 392-394. Krş., Runciman, II, 331-332.

Haşîşilerin Sünnî iktidara karşı son önemli direnişi, Selahaddin'in Suriye hakimiyeti için Zengilerle yaptığı mücadeleler sırasında gerçekleşti. Nureddin Mahmud'un 1172 senesindeki ölümünün ardından Haleb şehri, oğlu el-Melik el-Salih'in idaresinde kalmıştı. Selahaddin'e karşı oldukça zayıf bir konumda olan el-Melik el-Salih, Musul'daki kuzenleri ile Haçlıların yanında Haşîşilerin yardımıyla Selahaddin'in karşısında uzun süre dayanma imkanı bulmuştu. Haşîşiler bu dönemde biri Haleb diğeri Azaz önlerinde olmak üzere Selahaddin'e iki başarısız suikast girişiminde bulundular. Buna karşılık Selahaddin'in 1176 senesinde Masyaf'da bulunan Reşideddin'i kuşatması da sonuçsuz kaldı. Haşîşilerin, Haçlılar ve Haleb ile birlikte Selahaddin'e karşı giriştikleri mücadele Selahaddin'in Mısır-Suriye birlikteliğini gerçekleştirmesini on sene kadar geriye atacaktı⁴³. Bu ise Haçlılara karşı etkili bir şekilde mücadele etmenin biraz daha tehiri anlamına geliyordu.

Masyaf kuşatması tarafların karşı saflarda yer aldığı son büyük karşılaşma oldu. Kuşatmanın sonrasında Selahaddin ile Haşîşiler arasında yapılan anlaşmanın akabinde Suriye Haşîşilerin genel politikalarında keskin bir değişim yaşanacaktı. Daha önceleri bölgenin Sünni liderleri, Selçuklu komutan ve din adamlarını kendilerine hedef seçen Haşîşiler bundan sonra tamamıyla Haçlıları hedef almaya başlayacaklardı. Bu değişimin nedenleriyle ilgili iki düşünce ön plana çıkmaktadır. Bilindiği gibi Reşideddin Sinan, Alamut'tan bağımsız hareket eden tek Suriyeli Haşîşî lideri idi. Uzun süre Suriye'deki Haşîşileri yöneten Reşideddin'in zamanında Alamut'ta da bazı radikal değişiklikler uygulamaya konulmuştu. Nizarîlerin büyük imamı Hasan'ın 1164 senesinde Alamut'ta *kıyameti*⁴⁴ ilan etmesi Nizarîlerin dinî inanışlarını bütünüyle değiştirmişti. Ancak, Reşideddin Suriye'de bunu uygulamamış ve Cebel-i Summak ahalisinden bu düşünceye sahip insanları da bizzat cezalandırmıştı⁴⁵. Buna benzer itaatsiz tavırları yüzünden Alamut'tan Reşideddin Sinan'ı öldürmek üzere ajanlar gönderilmişti. Dolayısıyla kendi pozisyonunu sağlamak almak isteyen Haşîşî lideri böyle bir siyaset izlemeyi uygun görmüş olabilir. İkinci olarak Selahaddin'in Suriye ve Mısır siyasi

⁴³ Ramazan Şeşen, *Selahaddin Eyyubi ve Devri*, İstanbul 2000, s. 64.

⁴⁴ Hasan, İsmailiyye'nin kıyamet ile ilgili beklentilerini karşılamadığı, mistik hayatla bağdoşmadığı düşüncesiyle Şia'nın inanç ile ilgili hükümlerini kaldırdığını ilan etmişti. Ayrıca kendisini gizli imam ilan ederek Hasan, Kibleyi'yi değiştirdiği gibi müridlerinin diğer dinî vebeleri yerine getirmesini de yasaklamıştı. Bkz., Farhad Daftary, *A Short History of Ismailis*, Edinburg 1998, s. 138-145; "İsmailiyye", s. 129-130

⁴⁵ İbn el-Adim, III, 31-32.

birlikteliğini sağlamasından sonra bölgedeki Haçlıların geleceklerinin pek de parlak olmadığı hissedilmeye başlanmıştı. Bunu gören ve kendi cemaatinin geleceğini garanti altına almak isteyen Reşideddin Sinan'ın, Selahaddin dolayısıyla Sünnî idare ile uzlaşmak istemesi de son derece doğaldır. Daftary'i⁴⁶ de Haşîşîleri Selahaddin ile barış yapmaya iten sebepler arasında özellikle bu ikincisi üzerinde durmaktadır.

Bölgedeki Müslümanlar arasında otoritesini pekiştiren Selahaddin ise, Haçlılarla daha fazla ilgilenmek şansını yakalamıştı. Onun Haçlılar karşısında kazandığı başarılar nihayetinde 4 Temmuz 1187'deki Hittin Zaferi ve hemen ardından Kudüs'ün fethiyle taçlandırılmıştı. Kudüs'ün yanında Haçlılara ait bir çok şehir ve kalede Müslümanların eline geçmişti. Haçlılar ise, Conrad de Montferrat'ın savunduğu Sur gibi birkaç şehirde tutunabildiler. Sur, İngiliz ve Fransız kralları idaresindeki III. Haçlı Seferi orduları Suriye'ye ulaşınca kadar Conrad tarafından muhafaza edildi. Conrad, Kudüs Kralı Guy de Lusignan'nın Hittin'de esir alınmasından sonra Ortadoğu'daki Haçlılar arasında en güçlü lider konumuna gelmişti. Onun durumunu zayıflatmak ve Haçlılar arasında bir çekişme ortaya çıkarmak isteyen Selahaddin Guy'u serbest bıraktı. Sultanın bu hareketi ileride haklılığını ispatlayacaktı. Conrad ve Guy arasında Kudüs tahtı için başlayan çekişme İngiliz ve Fransız krallarının da katılımıyla bütün haçlılara sirayet edecekti⁴⁷. Sonunda İngiltere Kralı Richard'ın başkanlığında yapılan bir toplantıda yapılan seçim ile Conrad'ın kral olması kararlaştırıldı. Ancak, kral olmak için hazırlıklar yapan Conrad 28 Nisan 1192 tarihinde Sur'da Haşîşîler tarafından öldürüldü⁴⁸. Ölümüyle ilgili şüpheler derhal İngiltere Kralı Richard ve Selahaddin'in üzerinde yoğunlaştı. Kudüs Krallığı meselesinde başından beri Conrad'ın karşısında yer almış olan Richard doğal şüpheli durumundaydı. Conrad'ın ölümünden hemen sonra yeğeni Henri'nin maktülün dul eşiyle evlendirilip Kudüs Kralı ilan edilmesi şüphelerin yoğunlaşmasına sebep olmuştu⁴⁹. İbn el-Esir de ise çok farklı bir rivayet

⁴⁶ *Ismailis in Medieval Muslim Societies*, Londra 2005, s. 157.

⁴⁷ Tfs. için bkz., Runciman, III, 51-56; Şeşen, s. 188-192

⁴⁸ İbn el-Esir, XII, 78-79; Ebû Şame, *Kitabü'l-Ravzateyn fi ahbari'l-Devleteyni'l-Nuriyye ve'l-Selahiyye*, IV, thk. İbrahim el-Zeybek, Beyrut 1997, s. 298; Bahaeddin İbn Şeddad, *el-Nevadîr el-Sultaniyye*, thk. Cemalettin Şeyyal, Kahire 1964, s. 206-208; İbn Vassî, *Müferricü'l-Kurub fi Ahbari Beni Eyyub*, thk. Cemaleddin Şeyyal-Hasaneyn Muhammed Rebi, Kahire 1972, s. 381-382. Krş. Runciman, III, 56-57; Lewis, *Haşîşîler*, s.167-169; aynı mlf, "The Ismailites and the Assassins", 125-126; Farhad Daftary, *Ismailis in Medieval Muslim Societies*, s. 156 ; Şeşen, a.g.e., s. 196-197; Mirza, s. 36-37.

⁴⁹ Runciman, III, 57-58.

karşımıza çıkmaktadır. Ona göre⁵⁰; Selahaddin, Conrad ve İngiltere Kralını öldürtmek istemişti. Ancak, Richard'ı öldürmenin zorluğunu ve bunun Selahaddin'in önünü açacağını düşünen Reşideddin Sinan, sadece Conrad'ı öldürtmekle yetinmişti. İbn el-Esir'de aktarılan bu rivayet tamamıyla gerçek dışıdır. Çünkü bu olayın öncesinde başlatılmış Müslümanlar ve Haçlılar arasında sürmekte olan barış görüşmelerinde Selahaddin hem Richard hem de Conrad'ın temsilcileriyle ayrı ayrı görüşmekteydi. Yukarıda, onun eski Kudüs Kralı Guy'u bırakmasının ardında Haçlılar arasında ihtilaf çıkarmak düşüncesinin olduğundan bahsedildi. Dolayısıyla Conrad'ın ölümünden önceki mevcut siyasî durum Selahaddin'in istediği gibi şekillenmişti. Durumdan azamî ölçüde faydalanan Eyyubî hükümdarının bunu bozmak istemesi ve kendi eliyle sahip olduğu avantajını yitirmesi düşüncesi pek gerçekçi değildir.

İbn Vasil'a göre⁵¹; cinayet sonrasında yakalanan Haşişilerden biri Conrad'ı öldürmek için kendilerini İngiltere Kralı Richard'ın tuttuğunu itiraf etmişti. Cinayet ile ilgili bir diğer rivayete göre ise; Conrad, Haşişilere ait bir ticaret gemisinin mallarına el koyup içindekileri öldürmüştü. Durumu öğrenen Reşideddin Sinan, tazminat talep etmişse de isteği Conrad tarafından dikkate alınmamıştı Bunun üzerine Haşişî reisi, fedailerini Sur'a göndererek Conrad'ı öldürtmüştü⁵².

Conrad'ın öldürülmesi, onun yerli frank sınıfının hayranlığını kazanmış güçlü ve hilekar bir olacağı düşüncesine sahip Runciman'a göre ağır bir darbeydi. Ancak, yazar bunun hemen ardından, yerinin İngiltere Kralının yeğeni Henri tarafından doldurulduğu eklemiştir.⁵³ Conrad'ın öldürülmesinden sonra taraflar arasında hızlanan barış görüşmeleri 2 Eylül 1192'de yapılan üç yıl, sekiz aylık bir barış anlaşmasıyla neticelenmiştir. Haşişiler de, Müslümanlar tarafında barışa dahil edilmişlerdi⁵⁴. Bu Selahaddin ile Reşideddin Sinan arasında Masyaf'ta varılan mutabakatın bir anlamda resmileşmiş, yazıya

⁵⁰ *el-Kamil fi'l-tarih*, aynı yer. Bu rivayette Zengiler Devleti'nin taraftarlarından biri olarak bilinen ve *el-Tarih el-Bahir* adlı eserini bunların Musul koluna ithaf etmiş olan İbn el-Esir'in, onları tabii haline getiren Selahaddin'e karşı olan öfke ve düşmanlığının izlerini açıkça görmek mümkündür.

⁵¹ *Müferricü'l-Kurub*, aynı yer.

⁵² Bu rivayet Reşideddin Sinan'ın 1193 yılında, İngiliz Kralı Richard'ı elinde esir olarak tutan Avusturya Prensi Leopold'a ithafen yazdığı söylenen bir mektupta yer almaktadır. Mektubun tam metni Robert Payne (*The Dream and the Tomb, A History of the Crusades*, Newyork 1984, s. 252'nin eserinde verilmiştir. Runciman (III, 66, 46n) ise bu mektubun sahte olduğunu belirtmektedir.

⁵³ *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, 58.

⁵⁴ İbn Vasil, II, 403.

dökülmüş şekliydi. Anlaşma süresinin bitiminden sonra da süresi uzatılarak devam ettirilecekti. Böylelikle Haşîşîlerin, Sünnî Müslümanların saflarında yer aldıkları belgeleniyordu. Haşîşîler artık anlaşmanın güvencesi altında ticaret ve diğer faaliyetlerini rahat bir şekilde sürdürebilirlerdi. Zira, onlara karşı taraftan gelebilecek bir saldırının muhatabı direkt olarak Eyyubîler olacaktı.

Haşîşîler 1213 senesinde Tartus katedralinde Antakya Kontu IV. Bohemund'un büyük oğlu Raymond'u öldürdüler. Cinayetin perde arkasında ise bu kez bir başka Hristiyan unsur; Hospitalier şövalyeleri vardı⁵⁵. IV. Bohemund, Templierlerden de yardım alarak derhal Haşîşîlere ait Khavabi kalesini kuşattı. Haçlıların tazyiki karşısında zor durumda kalan Haşîşîler Haleb hakimi el-Melik el-Zahir'inden yardım istediler. Amcası el-Adil'in de onayı ile el-Zahir, Khavabi'yi kuşatan Haçlıların üzerine bir kuvvet sevk etti. Eyyubî birliklerinin gelişinin sonrasında kale önünde gerçekleşen birkaç çarpışmadan sonra Bohemund geri çekilmek zorunda kaldı⁵⁶. Eyyubîlerin yardımıyla Antakya hakimininin baskısından kurtulan Haşîşîlerin Hospitalierlerin teşvikiyle cinayet işlemleri oldukça dikkat çekicidir. Haşîşîler bununla da yetinmemişler ve aynı dönem içinde yine bu tarikata muhalif Kudüs patriğini de öldürmüşlerdi⁵⁷. Haşîşîlerin bu cinayetleri işlemesi konusunda birbiri içine geçmiş bir siyasî olaylar örgüsü karşımıza çıkmaktadır. IV. Bohemund 1201 tarihinde yarı Ermeni yeğeni Raymond Ruben'in Antakya tahtı üzerindeki haklarına rağmen, Antakya idaresini ele geçirmişti. Dolayısıyla da Raymond'un vasisi Ermeni Kralı Leo ile mücadele etmek zorunda kalmıştı. Bu mücadelede Hospitalier şövalyeleri Leo'yu desteklerken, yukarıda Haşîşîlere yardıma geldiğini gördüğümüz el-Zahir ise IV. Bohemund'un yanında yer almıştı. Haşîşîlerin olaya müdahale ederek Hospitalierler adına Raymond'u öldürmeleri ise olayı bütünüyle tersine çevirmiş Antakya hakimi ile el-Zahir arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştu. Bu ise karşı tarafın siyasî amaçlarına uygun bir durumdu.

Diğer yandan Haşîşî-Sünnî ilişkileri Reşideddin Sinan döneminde düzelmişti. Haşîşî-Haçlı ilişkileri de eskiye nispeten daha soğuk bir seyir izlese de Haşîşîler ilişkileri belli bir düzene sokmak çabası içindeydiler. Bu amaçla 1193 yılında ölen Reşideddin Sinan'ın yerini alan Haşîşî reisinin davetiyle Akka

⁵⁵ Cahen, s. 620-621; Runciman, III, 122; Lewis, "The Ismailites and the Assassins", s. 128; Mirza, s. 46-47.

⁵⁶ İbn el-Adim, III, 166-167; İbn Vasil, III, 224.

⁵⁷ Runciman, aynı yer.

kralı Henri Kehf kalesini ziyaret etmişti. Ziyaret sonrasında değerli hediyelerle uğurlanan Henri'ye, adını bildireceği düşmanlarından birisini, her kim olursa olsun öldürecekleri sözü verilmişti⁵⁸. Haşîşilerin, bölgedeki şövalye tarikatlarıyla ilişkileri ise daha farklı bir seyir izlemekteydi. Ölüm tehditleriyle civardaki hükümdarları haraca bağlamış olan Haşîşîler bir süredir bu tarikatlara yıllık vergi ödüyorlardı. Muhtemelen bu durum, Hospitalierlere bir iyi niyet göstergesi olarak Haşîşîlerin Raymond'u öldürmesine etki eden amillerden biri idi. Şövalye tarikatları ölümden korkmamaları, biri öldürüldüğünde yerine en az onun kadar iyi birinin geleceğinin bilindiği için Haşîşîler tarafından çekinilen bir güç durumundaydılar⁵⁹. Fransa Kralı IX. Louis, Akka'daki ikameti sırasında kendisinden Almanya ve Macaristan Kralları, Mısır Sultanı ve diğerleri gibi yıllık hediyeler göndermesi⁶⁰, ya da şövalye tarikatlarına Haşîşîlerce ödenen vergilerin affını sağlamasını talep eden bir Haşîşî heyetini kabul etmişti. Ancak, kral ertesi gün heyetin karşısına tarikatların liderleriyle çıktığında Haşîşîler onların baskısıyla krala hediyeler göndermeyi kabul etmişlerdi⁶¹. Benzer bir şekilde Reşideddin Sinan'ın, Kudüs Kralı Amuary'ye gönderdiği elçilik heyetinin Templierlere ödenen verginin affı konusunda krala istekte bulduklarından yukarıda bahsedildi.

Bununla birlikte Haşîşîlerin Haçlılarla kurmaya çalıştıkları iyi ilişkiler artık sadece onların siyasî tercihleri değildir. Zira doğudan yaklaşmakta olan Moğol tehlikesi Haşîşîlerin merkezi Alamut'u da tehdit etmeye başlamıştı. Kendilerini bekleyen tehlikenin farkına varan Haşîşîler bu konuda Avrupa hükümdarlarını uyarmak ve onlarla ittifak kurmak için çabası içine girmişlerdi⁶². Ancak, onların özellikle iyi ilişkiler içinde bulunduğu Fransa Kralı IX. Louis'in yaklaşan Moğollarla ilgili başka düşünceleri vardı. Fransa Kralı Haşîşîler ve Moğolların dahil olacağı bir ittifakın Müslümanlara karşı mücadele vermesi arzusundaydı⁶³. Ancak bu hiçbir zaman gerçekleşmeyecekti. Çünkü, Hulagu'nun emrindeki Moğol ordusu 1256 yılında Haşîşîlerin merkezi

⁵⁸ Runciman, III, 77-78.

⁵⁹ Jean de Joinville, *Bir Haçlının Hatıraları*, İkinci Kitap, Trk. trc., Cüneyt Kanat, Ankara 2002, s. 172-173.

⁶⁰ Haşîşîlere gönderilen vergiler ile ilgili olarak bkz., İbn Nazif el-Hamavi, *el-Tarihü'l-Mansuri*, thk. Ebu'l-İyd Dudu, Dimaşk 1981, s. 145,151-152, 259.

⁶¹ Joinville, a.g.e., aynı yer.

⁶² Runciman, III, 217.

⁶³ IX. Louis'i bu konuda en çok umutlandıran olay etken ise, Moğol hükümdar ailesi mensuplarının ve bazı kumandanların Hristiyanlığın Nasturi mezhebine mensup olmalarıydı. Bkz. Runciman, III, 238-239.

Alamut'u alarak yerle bir etti. Suriye'deki Haşîşîler Alamut'un Moğollara tarafından tahribi ve son imamları Rükneddin Hurşah'ın öldürülmesiyle en önemli dayanaklarını yitirmiş oldular. Bunun yanında, Mısır ve Suriye'deki idare de Eyyübîlere nispeten gerek Haçlılara ve gerekse kendilerine karşı daha sert bir siyaset taraftarı olan Memluklar'ın eline geçmişti. Özellikle 1260 yılında Memluklar'ın başına geçen Baybars döneminde Moğollara karşı kazanılan başarıların yanında 1268 yılında ele geçirilen Antakya'nın yanında Haçlılara ait pek çok şehir ve kale fethedildi. Memluklar'ın bu genişlemesi ve artan gücü karşısında zayıflayan, amaçlarını kaybeden Haşîşîlerin yapabileceği daha fazla bir şey yoktu. Haçlılarla olan ittifaklarının Baybars'ın gücü karşısında fazla bir değeri olamazdı. Bu nedenle şövalye tarikatlarına verdikleri vergileri Memluk hükümdarına vermeye başladılar. Haşîşîler artık, kendileri hakkında pek de olumlu düşüncelere sahip olmayan Memluk hükümdarının haklarında vereceği hükme bağlı olarak bir süre daha varlıklarını sürdürecektlerdi. Bu süre dahilinde de onun, Haçlılar üzerinde kurmak istediği baskı ve siyasî komploların uygulayıcısı rolünü üstleneceklerdi.

Haşîşîlerin Memluklar adına faaliyetleri Ortadoğu Haçlılarının en güçlü simalarından biri olan Philippe de Montfort'un Sur'da öldürülmesiyle başladı⁶⁴. Ertesi sene Baybars, Suriye sahilinde kendisine direnen ve Moğollardan yardım isteyen küçük bir Haçlı kalesinin komutanını öldürtmek için Haşîşîleri görevlendirdi⁶⁵. Haşîşîlerin, Baybars adına teşebbüs ettikleri son faaliyet ise, İngiltere Kralının veliahtı Edward'a 1272 düzenledikleri suikast teşebbüsü oldu. Prens Edward 1271 yılı içinde emrindeki küçük bir kuvvetle Suriye'ye gelerek bölgede çeşitli askerî faaliyetlerde bulunmuştu. Ardından daha büyük kuvvetlerle geri dönmeyi kararlaştırarak Baybars ile on senelik bir mütareke yaptıktan sonra İngiltere'ye dönmek için hazırlıklara başlamıştı. Bu sırada muhtemelen İngiliz prensinin gelecekle ilgili düşüncelerinin farkına varan Baybars, Haşîşîleri onu öldürmekle görevlendirdi. Akka'da, Edward'ın odasına giren bir Haşîşî fedaisi zehirli hançeriyle onu yaralamayı başardı ise de öldüremedi. Uzun bir süre yaralı halde yatan Edward iyileşmesini müteakip gemiye binerek bir daha dönmek üzere Suriye'yi terk etti⁶⁶.

⁶⁴ Runciman, III, 283 ; Lewis, *Haşîşîler*, s. 175 ; aynı mlf., "The İsmailites and the Assassins", s. 131 ; Payne, a.g.e., s. 372 .

⁶⁵ Runciman, III, 284.

⁶⁶ Runciman, III, 284-287 ; Lewis, *Haşîşîler*, aynı yer ; aynı mlf., "The İsmailites and the Assassins", aynı yer.

Gelecekte olası bir tehdidi bu şekilde bertaraf eden Baybars için artık Haşîşîlerin yapabileceği fazla bir şey kalmamıştı. Nihayetinde 1273 yılında Suriye'deki son Haşîşî kalelerini de ele geçiren Baybars, onların buradaki varlıklarına son verdi.

Suriye'ye gelişlerinden 1273 yılına değin geçen süre içinde Haşîşîlerin, Müslüman-Haçlı mücadelelerinin seyrinde önemli roller oynadıklarını görmekteyiz. Sünnî Selçuklu idaresine karşı mücadele veren ve bunun etki alanını genişletmek üzere Hasan Sabah tarafından Suriye'ye yollanan Haşîşîler ilk olarak Haleb'e yerleşmişlerdi. Lewis, onları *dini bir davanın adanmış hizmetkarları olarak, önlerine gerçek imamlığın tesisi gibi bir hedef koyduklarını* ifade etmektedir. Ancak, bu düşünce ile Haşîşîlerin Suriye'deki faaliyetleri arasında bir paralellik kurmak oldukça zordur. Zira, Suriye'de farklı özellikte iki millet, kültür ve din ile karşı karşıya gelen Haşîşîler buna bağlı olarak asla uzun vadeli bir politika izlemeyi başaramamışlardır.

Haşîşîler, Suriye'de Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'ın emriyle Haçlılarla mücadele ile görevlendirilen Musul valileri Mevdud ve Aksungur el-Porsukî'nin öldürülmesiyle adlarını duyurdular. Özellikle bu iki komutan onların amaçlarına uygun hedeflerdi. Ancak Haşîşîler ana hedefleri doğrultusunda, Haçlıların Suriye'ye geldikleri ilk dönemlerde bölge Müslümanlarının arasındaki karışıklıklardan yeterli derecede faydalanamadılar. Haleb ve Dimaşk'ta yaşananlar bunun en güzel örneğidir. Sonraki dönemlerde Cebelü Bahra bölgesine kuvvetli bir şekilde yerleştiklerinde ise, karşılarına Nureddin ve Selahaddin gibi güçlü rakipler çıkmıştı. İlk dönemin sarsıntısını atlattıktan sonra Zengiler ve Eyyubîlerin liderliğinde toparlanan bölgenin Sünnî hakimlerine karşı Haçlılarla oluşturmaya çalıştıkları ittifak da onlara fazla bir yarar getirmemiştir. Yeni gelişmeler karşısında Haşîşîler, Sünnî Müslümanlarla aynı saflarda yer almayı kendi çıkarları için daha uygun görmüşlerdir. Selahaddin'in Masyaf kuşatmasıyla başlayan bu süreç Haşîşîlerin 1273'de Suriye'deki siyaset sahnesinden ayrılmalarına kadar devam etmiştir. Bu ise Lewis'in yukarıda aktardığımız düşüncesiyle bütünüyle zıtlık içerisinde. Aslında genel olarak bakıldığında Nizari İsmaililerin, Fatimîlerin başarısını tekrarlayabilecek idarî ve askerî teşkilatlanmadan yoksun oldukları bir gerçektir. Onlar, eksikliklerini siyasî cinayetler ve bunun ortaya çıkardığı korku ortamıyla kapatmak istemişlerdir. İran gibi nüfuz edebildikleri belli potansiyelin olduğu bir sahada bunu kısmen de olsa başaramışlardır. Ancak, Suriye gibi farklı

güçlerin birbiriyle çarpıştığı, siyasî dengelerin sürekli değişkenlik gösterdiği bir bölgede ise fazla etkili olamadılar. Buna paralel olarak da Suriye'de, isimlerinin duyulmasındaki en önemli tema olan siyasî suikastlar konusundaki ustalıklarını, güçlü olanın isteği doğrultusunda kullanan bir topluluk olmaktan öteye gidememişlerdir. Akka Kralı Henri'nin Kefh'deki Haşîşî kalesine ziyareti sırasında Haşîşî reisinin ona verdiği taahhüt, Antakya hakimi IV. Bohemund'un oğlunun öldürülmesi, Baybars dönemindeki suikastlar buna örnek gösterilebilir.

Ancak her şeye rağmen Haşîşîler bölgedeki siyasî gelişmelere göre izledikleri politikalar sayesinde bütün Haçlı Seferleri süresince varlıklarını hissettirmeyi başarmışlardır. İşledikleri siyasî cinayetlerle gerek Müslümanlar tarafında ve gerekse Haçlılar tarafında siyasî dengelerin değişmesine neden olmuşlardır. Mevcudiyetleri her ne olursa olsun bölgede birbirleriyle çarpışan Haçlı ve Müslümanların siyasî faaliyetleri sırasında her zaman hesaba katmak zorunda oldukları bir unsur olmuştur.

ABSTRACT

THE ASSASSINS IN MUSLIM-CRUSADE STRUGGLE

Assassins was one of the political actors in the Crusade Period. They had first came to Aleppo which sovereignty of Syria Seljuk Prince Ridwan. in this city and its surroundings was lived intensive Shia population and they strived to winning followers in this region. But whether Aleppo or Damascus which they settled later, Assassins failed because of political reactions arose against them. Finally they settled down to mountainous Jabalu Bahra region in accordance with Alamut example. At the beginning they were acting completely Suni hostility and they famed by murders of Atabegs of Musul Mawdud and Aksungur al-Porsuki. But in the course of time political conditions of this region forced them to changed for their first goals. They too digressed slowly their first goals maked peace with Sunnis in time of Saladin. But everything all the assassins managed to feeling their existence owing to their politics which they chanced in accordance with political changes of Syria region in Crusade Period. With the political murders which they acted, they caused balance changing both Muslim and Crusaders sides.

Key Words: Nizari Ismailites, Assassins, Crusades, Saladin, Raşid al-Din Sinan

